

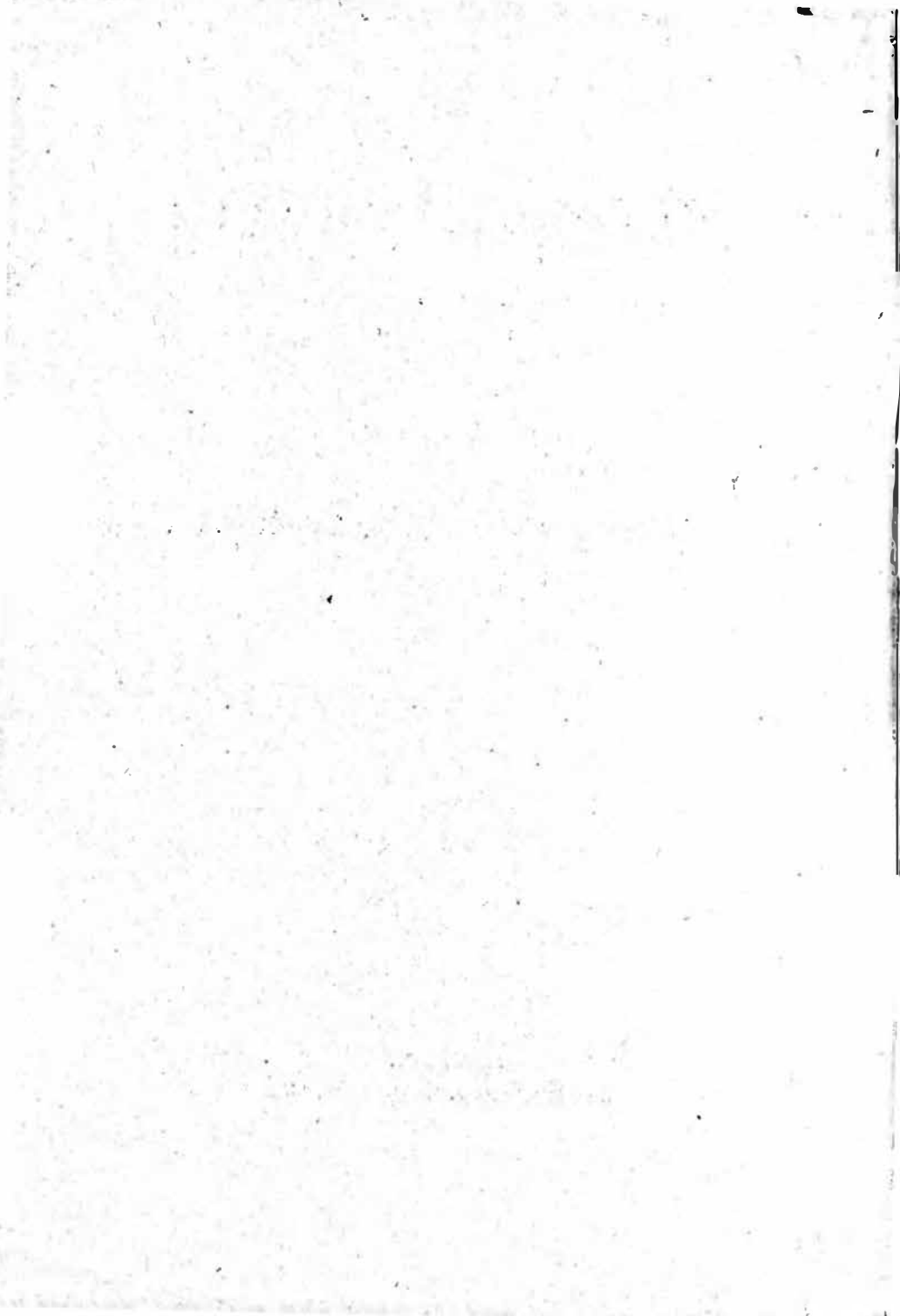
PETŐFI SÁNDOR

1823—1923.

A PÁPAI REFORMÁTUS FŐISKOLA HÓDOLATA
1923 MÁRCIUS 15-ÉN.



PÁPA, 1923.
A FŐISKOLAI KÖNYVNYOMDA BETŰIVEL.



PETŐFI SÁNDOR

1823—1923.

A PÁPAI REFORMÁTUS FŐISKOLA HÓDOLATA
1923 MÁRCIUS 15-ÉN.



PÁPA, 1923.
A FŐISKOLAI KÖNYVNYOMDA BETŰVEL.

I m a

1923 március 15-én.

— Elmondotta dr. Vass Vince. —

Örökkévaló Isten, kinek végtelen dicsőséged
fénye keresztül ragyog évezredek sűrű ködtengerén,
mélységes alázattal és a romok fölött is örvendező
hálaadással borulunk le felséges színed előtt és kö-
szönjük Néked, hogy a Te dicsőségednek nagyságát
feltártad előttünk nemzetünk életében is. Sötét éjsza-
kánkban csillagos égboltot ragyogtatsz felettünk,
amelybe aransugarakkal bele van szöve az egész
magyar múlt s amely fölött ott teregeti halvány tejút-
leplét a magyar jövőndő távoli sugárzása. Te vagy
ott mindenütt, múltban és jövőndőben. Az a sok égő
csillag a múlt egén, az a tűzes meteor-hullás március
15-én a Te örök végzéseid égboltozatot áttörő valóra
válása s az a sápadtan sugárzó tejút a Te örök igaz-
ságodnak felénk közelgő diadalfénye. Légy áldott,
Atyánk, a múltért, amelyet adtál; légy áldott a jöven-
dőért, amely felől megbizonyosítottál minket.

És a jelenért? Óh, a jelenért is. Azt is Te akartad.

Itt állunk Előtted a múltnak ragyogó, a jöven-
dőnek reményt szóró égboltozata alatt. Itt állunk
hajléktalanul, sötét, kietlen, hideg éjszakában. Kardunk
eltörött, derekunk megrokkant, ruhánk beszenneyző-

dött. Mocsárban fetrengünk, saját bűneink párolgó mocsarában. Bizonyára Te akartad azt, Atyánk, hogy a tékozló fiú élete mocsárba fulljon! Itt állunk Előted; lábaink véresek, karjaink erőtlenek, szemeink elhomályosultak. Bizonyára Te akartad azt, Atyánk, hogy aki elfordul Tőled, az ne lásson világosságot! Néha-néha azt hisszük, hogy látunk, néha-néha esztelen reménységgel tántorgunk valami lidércfény után... azután újra elesünk, újra kétségbeesünk, még sötétebb éjszaka borul reánk, bűnös öngyilkolással még őrlétebben marcangoljuk testünket és még mélyebbre temetkezünk a szennyes mocsárban. Bizonyára Te akartad azt, Atyánk, hogy a megkeményedett szív a bűnhődésben lágyuljon meg! Óh nem volna csoda, ha a szégyentől elhomályosulna a múlt ragyogó égboltja, nem volna csoda, ha elolvadna a jövő tejútja és nem szórná felénk a reménysugarakat, nem dübörögtetné diadalmas égi seregeknek holtakat élőkké varázsló nehéz lépéseit! Óh nem volna csoda!... Bizonyára Te akartad, Atyánk, hogy ez ne legyen így. Bizonyára Te akartad, hogy a tékozló fiú meglássa az atyai ház hívogató világosságát, megérezze az atyai szív várakozó, meleg szeretetét. Te kitárt karokkal keresel minket, mert atyai szivedben még mindig dicsőséges terveket melengetsz tékozló magyar fiaid számára.

A Te végtelen irgalmad azért adta nekünk *azt* a napot, nemzeti multunk ragyogó egének legtündöklőbb darabját. A Te végtelen irgalmad azért adta nekünk *ezt* a napot, az emlékezés napját. A Te végtelen irgalmad azért tárja ki ma előttünk a múlt egének, aranyajtóit, hogy könnytől fátyolozott szemeink megnyiljanak és szívárványt lássanak. A Te végtelen

irgalmad azért árasztja ma alá szennyes ruhánkra, tépett testünkre annak a napnak sugárözönét, hogy lássuk a Te örök terveidnek diadalát és Benned bizva felemelkedjünk.

Óh könyörgést meghallgató, édes Atyánk, könyörünk hozzád, hadd fürödjünk meg ma ennek a napnak sugártengerében. A mi sötétséghez szokott szemünk hadd edződjék bele a világosság látásába, hadd lássuk meg eleinket új életre kelni, hadd tanuljunk meg tőlük élni akarni, élni tudni, egybeszerkeszteni azt, amit Te egynek teremtetted, feltámadni és örvendezni. Óh hadd álljon meg most tekintetünk e fényes égdarabnak azon az öröktűzű csillagán, amelyik ama meteorhulláskor a szférák zenéjének csodás harmóniáját hozta le mi közénk a Te egeidből; óh hadd fusson ma újra végig a magyar égen és égesse bele minden magyar szivbe ez égi szimfónia felséges tenorját: „Talpra magyar!” Késői és korcs testvérei e fényes csillagnak, sápadt tűzű mécsvilágai a magyar éjszakának, mi, a jelen jövődjé, óh hadd értsük meg őt, akit nekünk adott, itt neveltél a mi hajlékunkban, itt gyújtottál meg és innét indítottál el a magyar égbolt átvilágítására. Ó hadd álljunk meg előtte, a ragyogó magyar ég legragyogóbb csillaga előtt s lázasan égő tekintetében hadd lássunk meg Téged, aki lelkednek legnagyobb izzó parazsát helyezted bele az ő szívébe s aki által prófétáltad közöttünk a tiszta hazaszeretet és az egyenes sziv mindent legyőző hatalmát!

Óh prófétálj általa ma is, Atyánk, és rázz fel minket mély és gyötrő álmunkból, tehetetlen kábultságunkból. Állíts minket lábainkra. Ébressz fel holdkóros tántorgásunkból; ébressz fel a Te akaratod meg-

ismerésére, a Te örök terveidnek keresésére, a Te utaidnak követésére. Óh ébressz fel arra, hogy meglássunk Téged a mi jelenünkben is. Óh mutasd meg, Atyánk, e mocsárba fült nemzetnek a feltámadás útját. Gyűjts világosságot, Atyánk, minden magyar szívben és látsd meg velünk, hogy a mi múltunk dicsőséges, a mi jelenünk reménytelen és a mi jövőnk erőtlennül sugárzó ege fölött Te ragyogsz ott, a Te égi dicsőségében. Te bocsátasz alá néha-néha egy-egy fénylő meteort, hogy annak világánál meglássunk Téged, Te küldesz fölénk sötét felhőket is, hogy azokon túlra feléd vágyakozzék ködbe burkolódzott bűnös szívünk. Fény és árny Tetőled jönnek; a fény azért, hogy lássunk, az árny azért, hogy akarjunk látni és vágyakozzunk még nagyobb világosság után, a világ világossága után.

Óh irgalmas Atyánk, most a mi sötét éjszakánkban, borongó magyar ég alatt látsd meg velünk, véd be sziveinkbe, hogy Te nemcsak parázsdarabokat akarsz nekünk adni szivednek égi tűzből, hanem égő szerelemmel teli szived egész teljességét kiöntöd előttünk a Te Egyetlenedben, aki aláhozza a földre az egész ragyogó eget s aki nem halvány fényű csillag, de mindent átsugárzó napja akar lenni a mi életünknek, fénylő napja a magyar égboltozatnak is. Óh irgalmas Atyánk, adj nekünk a Te egyszülötted által diadalmas hitet, világot meggyőző hitet, a kereszthordozás hitét és a megnyílt sír hitét! Adj nekünk nagy hitet! „Nagy hit tehet csak nagy csodát!” Óh Te mi általunk nagy csodát akarsz elvégeztetni: a kettős tüzes nyelvek Lelkének nagy csodáját. Azt akarod, hogy a bűnbánat könnyeiben megfürdött magyar nemzet egy akarattal együtt legyen, hogy a feloszlásnak indult

holttetem megelevenedjék, hogy a letarolt mezőkön élet pezsdüljön, hogy egy újjászületett nemzet átadja magát a Te dicsőséged szolgálatának, hogy a Te örök terveid végbe menjenek a Kárpátok falai közé zárt egész magyar földön. Óh adj nekünk, Atyánk, nagy hitet!

Óh világ világossága, ragyogd be életünket. Királyok királya, dicsőséges Úr, Te töviskoronázott, aki meggyőzted a világot, mutasd meg Magad mi nekünk, hogy éljünk Általad. Óh jöjj és vedd le rólunk a mi sötét éjszakánk leplét. Óh tépd le rólunk — oda van az növe a mi szívünkbe, minden magyar szívbe a bűnnek egy-egy gyökérszálaival — óh tépd, szaggasd ki ezeket a gyökérszálakat, mosd meg, tisztítsd meg a mi szívünket, hogy lássuk a mi Atyánkat és lássunk dicsőséges jövődöt. Adj nekünk új jelent! „Új jelen nyit új jövőt!”

Óh, megváltó Krisztus, ha megnyílik a mi szívünk Te előtted, ha megtisztítasz minket, ha kezedbe tesszük kezünket és engedjük, hogy vezesd életünket, óh akkor, csak akkor értjük meg igazán e napnak próféciáját, akkor halljuk meg e nap prófétájának szavát, akkor, csak akkor ölelkezik össze minden magyar, a Kárpátok gyémántkoronája és a kéklő Adria ezüst habjai akkor verik vissza a mennyei Atya dicsőséges egeinek tündöklő ragyogását, a magyar ajkak akkor éneklük újra a feltámadásnak egeket ostromló felséges himnuszát.

Óh irgalmas Atyánk, Te akarod, hogy ez így legyen. Óh cselekedd, hogy mi is akarjuk. Amen.

Megnyitó-beszéd.

— Elmondotta Németh István püspök. —

Mikor először tettem meg az utat Pápáról Somogyba Tihanyon át, az akkori boldog idők jó szokása szerint az apostolok lovain, a mostaninál akkor még valamivel nagyobb kiterjedésű és talán kissé szebb Bakonyban, semmi sem ragadta meg úgy a figyelmemet, mint Szentgálon túl, nem messze a falu alsó végétől, egy hatalmas sziklatömb közepéből kinőtt erőteljes, gazdag lombozatu fa. Hányszor tombolt e fölött a fa fölött kegyetlen nagy vihar, hányszor sodorták le leveleit, tördelték meg ágait orkánszerűen dühöngő szelek, de ez az elemek minden csatájából diadalmasan került ki. Mekkora életerőnek, mily dacos élniakarásnak kellett munkálni ebben a közönséges fában; hogy ily kedvezőtlen talajban és környezetben nemcsak megmaradni, hanem növekedni is tudott. Ha ily szívós volna minden magyar emberben, a magyar nemzet minden fiában az életerő, ily eltökélt az élniakarás; ha, miután kitombolta magát a nemzeti legszentebb javakat pusztító, dühöngő örület, egyetlen egy szent cél szolgálatába bírná állítani összes erőt, minden képességét és idejét, hogy belső jólétet biztosító nemzeti alkotásokkal tegye az ellenállásra képessé életét, tiszteletreméltóbbá hazafiaasságát; ha a

vallás magasztos légkörében megszentelődve mélyítene hitéletének gyökereit az isteni kegyelem dúsgazdag talajába, hogy nemzeti életéből kisarjadzó tiszta erkölcsi igazságokra alapozza állami életét, egy kézmozdulatra átalakulna a nemzet egész gondolatvilága, szellemi életének egész arculata. Üdítő harmatként szállna a lelkekre a tetté vált férfias elhatározás megdicsőítő fénysugara, szenvedők sóhajtásai helyett a jól végzett honmentő munka boldogító örömetől repeső szívek szent zsolozsmája szállna az ég felé, mely meghatóbban zengene Isten segítő kegyelmének hatalmát minden magasztaló szónál.

Mindez pedig nem pusztá képzelődés, nem üres álomkép, hanem csakhamar kézzelfogható valóság, ha Isten is úgy akarja, mint ahogy imádkozunk és küzdünk érte szívünk buzgó lángolásával és lelkesedésével mi. Már pedig nekem, mélyen tisztelt közönség! éltető szent hitem és semmi körülmények között nem ingadozó meggyőződése, hogy a mi Istenünk ezt valóban akarja. Mert különben miért adott volna nekünk kibeszélhetetlen örök bölcsesége magasztos hivatást itt, ezen a földön, melyen maradandó államot csak mi tudtunk alkotni és fenntartani Istennek rendelése szerint, hogy éljünk itt olyan független magyar nemzeti életet, mely sajátosságánál s hatalmas szellemi erejénél fogva örökértékű tényezővé lett az emberiség fejlődéstörténetében? Miért rendelt volna ennek a hazának és nemzetnek élére olyan vezéreket, akik egyenlő szellemerkölcsi értéket képviselnek a legelsőrendű világtörténeti alakokkal, akik e szent hazáért küzdve, harcoltak az egész emberi nem legdrágább kincseiért. Miért küldötte volna hozzánk elválasztott prófétáit, az örök dicsőség káprázatos fényével tűn-

döklő nagy költőinkben, akik közül „mindegyik az istenség szent levele volt, amelyet magas kegyében küldött le hozzánk, amelyben örök igazságát saját kezével írta meg”? Miért küldötte volna hozzánk azt a legendás fénnel ragyogó páratlan csillagot, akitől nyert pompát, szint a nemzeti teremtmény góniusz elbájoló megnyilatkozása, aki úgy hordott szívében minden magasztos eszmét, szent nemzeti érzést, mint vállán a koronás király tündöklő biborpalástját.

Mindezekben a tényekben az életünket biztosító isteni akaratnak látom én mindennél ékebben szóló bizonyosságait. Rajtunk tehát a sor, hogy megragadjuk és felhasználjuk, amit e tényekben nyújtott felénk az isteni szeretet jószág. Igaz ugyan, hogy a Góg és Mágóg hadával szövetkezett emberi gazság, vak gyűlölet és szédületes tudatlanság csaknem gyökerestől kitépte nemzeti életünknek fáját és törzsnek is beillő leghatalmasabb ágát ocsmány bűn galádul törte le. De ha van bennünk a pokol minden szörnyetegével szembe szállni kész elszántság és bátorság, az egyesek nemzeti szent cél megvalósítására irányuló törekvésben, megalkuvást, ingadozást nem tűrő kitartás: régi nagyságunk és dicsőségünk fénye újra felragyog. Felragyog akkor, ha ezt a mai emlékünnepet úgy üljük meg, hogy annak nemesítő hatása állandóan érvényesüljön a magyar nemzeti nagy erények kultuszával telített egész életünkben. Erre kötelez is bennünket ez a mai emlékünnap; mert ez az ünnep a mi főiskolánknak sokkal több joggal ünnepe, mint egyéb másoknak. Tökéletes igaza volt ugyanis Szávay Gyulának akkor, mikor azt mondotta, hogy Petőfit költői útjára Pápa bocsátotta el. Elbocsátotta ez a mi főiskolánk, amelynek akkor uralkodó szellemi légköre nevelte az isteni

lángészt úgy, hogy a költői szárnypróbálgatásból tüneményszerű költői szárnyalás fejlődött.

Nagyon kevesen vagyunk már, akik ennek a szellemnek nyilvánulásaiból láttunk még valami, még kevesebben, akik szerencsések voltunk érintkezhetni azokkal, akik e szellemnek megteremtői, képviselői voltak; akik ott az ó-kollégiumban gondtalan ifjúkori kedélyességgel írták és rajzolták a Vályi Lajos szerkesztése mellett illusztráltan megjelent „Házaló“-t s ennek ellenlábását, a „Kontrá“-t, melynek lapvezére Csonka Ferenc volt. Mindegyik mellé a lelkes munkatársak serege sorakozott, vett részt a szerkesztés munkájában s az önképzőkörben vívta meg nagy csatáit, amelyeknek egyik kiváló harcosa Petőfi Sándor volt. Ennek a szindús, mozgalmas ifjúsági életnek méltó kiegészítését képezte az országszerte híres négy nagy professzor: Stettner, Sebestyén, Tárczy és Bocsor. Ebből az iskolából került ki Petőfinek egyik jó barátja, Györffy Endre, aki legelsőként rohant győzelmes zászlóval Buda bástyájára, hogy ott hősi halált haljon. Itt vette körül Petőfit gyengéd figyelemmel a nagyvagyonú Ambruster Gyula, ki Puzdor Gyula néven ismert e mi városunk. Nem ok nélkül mondom tehát, hogy több joggal ünnepli főiskolánk e százados ünnepet, mint sok más egyebek. Üdvözölve az emlék-ünnepen megjelent mélyen tisztelt közönséget, a nagyérdemű tanári kart és nemes tanuló-ifjúságot, kerületünk nevében főiskolánk ünnepét ezennel megnyitom.

Petőfi.

— írta Fekete Károly. —

*A századévek hosszú végtelenje,
Mint perc az órán, csak pereg, pereg.
Fordul lassan az idő mutatója
S letűnnek évek, korok, emberek . . .
Semmivé lesz a tudós emberelme,
Hamuvá omlik szét a tűz, a láng
S a mulandóság évet évre szülve
A feledésnek fátylát vonja ránk.*

*De Rajtad ékes, bársonyos bíborrá,
Királyi díszé vált ez év-lepel
S egy századévnek múlttá változása
Lelked fényéből semmit sem fed el !
Sötét éjünkben tiszta égi csillag,
Az eszmeharcban vértünk, fegyverünk,
Remény a véres, vészes elbukásban,
Halálban élet : ez maradsz nekünk !*

*Kís szalmaviskók egyszerű lakói,
Paloták népe : csüggedt emberek
Szabadság-vesztett lelkeikben őrzik
Szent örökségként tiszta lelkedet.
S az életed — mely mint az égi szikra —
A holt anyagba égő lángot ad —
Millió alakban éli örököltét
Egy új századév kezdetén — tovább.*

*A Te sziveddel szeret a szerelmes
 Napbarnította szép magyar legény,
 A lelked fénye csillan át a szókban
 A magyar költő magyar énekén.
 A Te fájdalomad sir a honfiszivben
 Ha messze csendül bús magyar dalunk
 S a dacos kedved ég a két szemünkben
 Ha magyar télben sirva-vigadunk.*

*Amit gyűlöltél, mi is azt gyűlöljük,
 Amit szerettél, kedves az nekünk :
 A szabadságért, nagy magyar hazáért
 Száll fel az égig bűgő énekünk.
 És hisszük mi — a Krisztus sebzett teste,
 Megtört kenyér az Úrnak asztalán —,
 Hogy Segesvárnál ha letört a zászló,
 Feltámad újra Petőfi dalán !*

*És századévre századok jöhetnek
 És szertehullhat száz csillagvilág
 És poklok hada kelhet ellenedre
 A mulandóság fátylát vonni Rád ;
 Semmivé válhat, ami most valóság,
 S valóra válhat, ami most titok :
 Petőfi lelke magyar életünkön
 Örökkön él és mindig élni fog !*

*S a bús magyar sors rabbilincsbe verhet,
 Az égig törhet ajkunkról a vád,
 Lehetünk bár a népek nyomorultja,
 Kit rabtartóknak botcsapása vág :
 Sötét éjünkben tiszta égi csillag,
 Az eszmeharcban vértünk, fegyverünk,
 Vezér az újra támadó fűszárban,
 Halálban élet : ez maradsz nekünk !!*

Petőfi és Pápa.

— Elmondotta: Közma Andor. —

Mikor ide indultam Pápara Petőfiről beszélni, szinte úgy éreztem magamat, mint a hellén ókorban az az ember, aki baglyot vitt Athénbe. Éppen oda, ahol több volt a bagoly, mint bármely más városában a világnak. Ahol γλαυκοπις, vagyis bagolyszemű Pallas Athénének szent madarát, az athéni bölcsesség szimbolumaképpen tisztelték.

Íme, én pedig Pápara hozom ma Petőfit, a magyar lantos költészet szent madarát s a nemzeti szabadság szimbolumát. Éppen ide, ebbe a városba, melynek megadatott a dicsőség, hogy az a szent madár itt bontott szárnyat s itt csapott fel először az egek magasságába, hogy utóbb onnan zengje le csodás dalait az egész magyar hazára. Ide hozom Petőfit Pápara, ahol ő itthon van, mint e város lelki integritásához tartozó élő hagyomány. Ide, ahol egykoron az ő katonasorban elsanyargatott vezna legényke-teste is valósággal itthon volt. Ide hozom, éppen ebbe a pápai főiskolába, amelyben több mint nyolcvan esztendő óta minden professzori és diáknemzedék idevalónak érzi őt.

Valaki csak felpillant Pápán az ó-kollégium vén falaira, mind önkéntelen azt susogja: „ide járt Petőfi

iskolába“. Aki e város utcáin bolyong, abban lehetetlen, hogy fel ne ébredjen néha a kérdés: hátha Petőfi lába valamikor éppen azt a földdarabkát érintette, amelyet most az övé? . . . Itt a régi templomok és ódonabb házak mintha dicsekednének: „mi már akkor is itt álltunk, mikor a szegény diák Petőfi béleletlen köpönyegben rohándászott a mi utcánkon“.

Itt egy-egy százados fa tiszteletreméltóságát növeli a kedves elképzelés, hogy ennek árnyékában már Petőfi is hűselhetett. S ha itt a fiatal pápai diák, vagy akár a magamféle veteránus beléphet a főiskola könyvtárába s belekukkanthat a szellemi kincsesládákba, melyek a Petőfi magakeze-irta és a Petőfiről az ő idejében irt nagybecsű reliquiákat rejtik, — mily áhitat szállhatja meg annak a szerencsés pápai diáknak lelkét.

Valóban, itt Pápán nekem a múlt és jelen, a holtak és az élők, az emlegetettek és az emlékezők, a föld, az ég, a természet, az iskola, a falak, — még a kövek is Petőfiről beszélnek. És én, mintha baglyot vinnék Athénbe, éppen idejövök Petőfiről beszélni! . . . Mentségem az, hogy én ide hazajövök és hogy én is innen vittem magammal, még gyermeki szivemben, Petőfit. Mert mint kis diák én is itt kaptam meg első benyomásként az ő óriási költő-egyénségének azt a képét, mely azóta nőtt bennem és velem; elevenebb lett új színekkel, teljesebb új vonásokkal, de alapstruktúrájában mégis a hű pápai kép maradt. Azt hoztam vissza. Vagyis: hazahoztam. Hálás vagyok érte a főiskola nagytiszteletű tanári karának, hogy ide hívott engem elmondani a mai pápai diáknemzedék előtt, amit én, a régi pápai diák, Petőfiről tudok, érzek és gondolok.

Tudom róla azt, ami köztudomású. Hozzá érzem

és gondolom azonban ehhez még azt is, amire Petőfinek pápai helyi hagyományoktól nem meglegtett általános méltatói nem gondolnak, mikor a pápai adatokat csak mint érdekes életrajzi mozzanatokat, objektíve kapcsolják a többihez. Nekünk, pápai diákoknak azonban okunk és jogunk van Petőfiről, a pápai diákról szubjektíve is beszélni. Aminthogy joga van a családtagnak, atyafinak, vagy jó barátnak a közélet bármely nagy emberéről a szubjektív szeretet hangján elmondani mindazt, amit ő a nagyember fejlődésére nézve a maga bizalmasabb megfigyelései alapján, a maga érzése szerint fontosnak vagy legalább is érdekesnek gondol.

Én Petőfi pápai diákoskodását nemcsak érdekesnek, hanem egész költői pályájára nézve döntő fontosságúnak is tartom. Mert ő Pápát nem bolyongó ösztönének készítésére kereste fel. Nem szeszélyből, nem találomra, nem azért jött ide, hogy innen hamarosan megint tovább álljon. Ő tudta atyafiától, Orlai-Petricstől, hogy itt komoly műzsateplomb várja a tudásraszomjas ifjú lelkeket. Szerencsétlen katonai próbálkozásától megviselten, az a nemesebb öntudatra ébredése hozta őt ide, hogy ő csak tanult emberként találhatja meg méltó helyét, magasabbrendű hivatását e világban. E tudatosság alatt, egyelőre csak homályos sejtelmül, ott lappanghatott már a költői becsvágy is. Mert ő természeténél fogva nemcsak vándormadár volt, hanem dalosmadár is — és Pápát sejtette annak az ágnak, melyen végre megpihenhet, hogy majdan kedvére meg is szólalhasson. De mégha ez a rejtett lelki processzus, melyet nagyon valószínűnek tartok, csak az én utólagos visszakövetkeztető képzelésem volna, a valóság mégis az, hogy Petőfi csakugyan Pápán szólalt meg

először, mint igazi költő. Mint olyan még kezdő, de már igazi költő, akiből a nagy költő lesz.

Igaz, hogy már Pápa előtt is írt verseket. Ám azok csak afféle zsönge kísérletek, aminők, ha nem is olyan korán mint Petőfitől, más nyugtalan, eszes, rhytmus érzékkel bíró diákgyerektől szintén telhetnek. Ezek közt a legkorábbi zsöngéi közt csak az 1841-ben, tehát már első pápai időzése évében a Dunavecsén kelt „Vendég” című feltűnően jó; a többi legfeljebb várakozási-keltő ígéret. Még a már Pápan kelt „Kuruttyó” is csak ilyen. Ellenben a többi kétségtelenül Pápan kelt tizenhat eredeti Petőfi-vers közül egyes részeiben szinte valamennyi, néhány pedig egészében is kivételesen nagy költői tehetségre vall. Mi több, ezekben már itt-ott azok az egészen egyéni eredeti Petőfi-hangok is megcsendülnek, amelyekhez hasonlóan soha ezelőtt a világnak egyetlen költője sem énekelt s amelyeket sikeresen elutánozni soha azóta egyetlen petőfieskedő költő sem tudott.

A kifejezetten egyéni Petőfi-hang kaphatta meg Bajzát a „Borozó” című versben, melyet Petőfi mint pápai diák küldött be neki s melyet ő ki is adott a szigorú kritikával szerkesztett Athenaeumban. Ez az első verse Petőfinek, mely nyomtatásban megjelent. Friss, eredeti hangján kívül ezért is epochális. Aki nem ír verset, el sem képzelheti, mily felemelő, buzdító, nagy esemény minden költő életében, ha első ízben érdemesítik nyomdafestékre. S íme ez a nagy esemény Petőfit pápai diákkorában érte!

A másik egészen egyéni hangú pápai Petőfi-vers a „*Mi haszna hogy a csoroszlya*” kezdetű igénytelen kis népdal. Nem volna magában véve nevezetes alkotás, de azzá lett azzal, hogy Petőfi ebben már mint

pápai diák megtalálta azt az igazi egyszerű, s igen könnyűnek látszó, de műköltők részére igen nehéz módot, melyen ő később annyi gyönyörű műnépdallal gazdagította nemcsak a magyar irodalmat, hanem magát a magyar népet is. A legnagyobb dicsőség, amit műnépdal elérhet, hogy a nép gyanútlanul ajkára veszi, mintha azon termett volna. S hány Petőfi-vers csendül fel népdalul a nép ajkán! . . . De egy sem csendülne, ha az a pápai diák 1842-ben meg nem találja önmagában is a magyar nép legszebb dalhangját, amely egyúttal mégis egyéni, eredeti Petőfi hang.

Hát még a „Felköszöntés“, ez a szilaj, erőteljes, mohó, mámorzömjas pápai bordal! . . . Micsoda hatalommal tör ki ebben Petőfi egyénisége a maga legjellemzőbb, senki máshoz nem illő, merész eredeti hangján! Az utolsó strófa kihangzása, a remény éltetésére villámcsapásként következő elkeseredésnek egetverő felsikoltása oly nagy költőt revelál már, amilyen Petőfi valóban lett.

„Éljen a szív biztató vezére
A varázsdalt pengető remény;
Éljen a menny, a pokol és minden,
Minden éljen . . . óh, csak vesszek én!”

És ezt a grandiózus örökbecsű remekét Petőfi Pápán írta 1842-ben. Bizonyágom arra, amit mondtam: hogy Petőfi már Pápán lett azzá az igazi Petőfivé, aki nagy, halhatatlan és annyira egyénien eredeti, hogy senki máshoz nem hasonlít, s akihez ha más köllő hasonlítani akar, legfeljebb karikatúrája lesz neki.

Megkapóan kedves vonzó ellenképe ennek a nagy pápai versnek az egy évvel később 1843-ban, ugyancsak Pápán kelt „Barátimhoz“ című. Ez viszont Petőfi egyéniségét nemes jókedvének gyönyörű ragyo-

gásában tükrözi épp oly híven, mint az előbbi szózatos elkeseredésében. Hanem ez a „Barátimhoz“ című vers, hogy úgy mondjam, már csak posthumus pápai termés. Petőfi már nem lakott Pápán, mikor ezt írta, csak visszatért ide meglepetésszerűen, rövid látogatásba, itt maradt barátaihoz. Mily irigylésre méltó tisztesség ezekre nézve, hogy olyan barát tartotta őket méltóknak hűségére és kedves megéneklésre, mint Petőfi! De még mennyivel nagyobb tisztesség fényében tündököl ki ebből a versből maga Petőfi, aki csodálatos nagy költő. Létére így tudta azokat a pápai diáktársait szeretni és megbecsülni.

Az eddig méltattam négy pápai verset Petőfi maga, már elismert nagy költő korában is méltónak tartotta a nagy nyilvánosságra. Ez a maga különös egyéniségének helyes felismerésére és értékelésére vall. Maga is tudta, hogy az eredetiség az a legfőbb adománya, amellyel még kevésbé tökéletes versei is megragadják a népi és nemzeti természetesség után epedő magyar olvasókat.

A többi pápai verse hangban nem olyan különösen egyéni, nem annyira jellemzően petőfies, de azért egyet és pedig a „Két vándor“-t azok közül is már ő maga besorozott kiadandó gyűjteményébe. Alighanem azért éppen ezt, mert amellet, hogy szép vers, korrektül van megkomponálva és megírva is. Semmi botlás nincs benne, ami elárulná, hogy kezdő költő írta. Egyszerűen, szószaporítás nélkül, oly könnyen foly, akár az a patak, amelyről szó van benne. E tekintetben ugyan, a pápai képztársulat dicseretében részesült „Vándordalok“ című szép, bús lyrai kettős dalocska is kifogástalan, de azért sem maga a költő, sem a képztársulat nem adta ki nyomtatásban.

A „*Szin és való*“ című románcot, mely Petőfi pápai fiatalos szerelmi csalódásából fakadt, melyet a képztársulat pályadíjjal tüntetett ki s Kozma Sándor, Petőfi diáktársa, az 1841/42. tanév záróünnepélyén el is szavalt, a képztársulat 1845-ben „Tavaszi“ zsebkönyvébe az ifjú költő-diák Homonnai álneve alatt felvette. Ez a vers sem méltatlan a nagy költőhöz, noha három külön részre osztását nem a művészi kompozíció, hanem csak a költőnek lyrai érzelmessége kívánta meg.

De ami a mélyebb, nagyobb stílusú költői értékek feszegető, kifejezésre törekvő, vívódó, hol felragyogó, hol elhomályosodó érdekes hánykodását illeti, ennél a három, bájos, kerek egésznél jelentősebbeknek tartom a „Tavaszi“-ban megjelent Petőfi-versek kettejét. Az egyik Homonnai álnévvel jegyzett „Tünődés“, a másik az „Ideál“. Ha egyenetlenebbek, tán kezdetlegesebbek is, mint az a három, s ha Petőfi nem is találta még meg ezekben sem a maga egészen egyéni, népiesen nemzeti, geniózisan magyaros hangját, de megtalálta már önmagában a fantáziát, az ábrándot, a rajongó epedést a szépért, a tiszta nemes költői hitet, mely a közönséges emberi való világából, az ő szavai szerint, „dicsőbb világokhoz ragadja“.

A „Tünődés“, ha itt-ott modoros kifejezések s ma már elvetett nyelvújítási szavak nem zavarnák lendületes menetét, nagy költőhöz méltó, igen szép vers volna. Milyen igaz ihletés mámorea rebeg például ebben a strofájában:

„Ti, főt a menny kék tengerében
 Mosolygva fürdő csillagok,
 Trónjához a szent végezetnek
 Olyan közel kik állatok,
 Melyik ragyog reményt szílvembe,
 Melyik ragyog közületek? ...“

Valahányszor a csillagos égboltozatra nézek, ezek a verssorok mindig felcsöngnek a szívemben. Holott száz, talán ezer egyéb verset is olvastam már a csillagokról, mert hiszen ősi és örök emberi, minden nemzetek, minden világtájak költőitől újra meg újra kifejezett nagy érzés az, mely misztikus kapcsolatot sejt a ragyogó csillagok és a homályos emberi sors között — és mégis mindig csak éppen ezek a Petőfi-sorok zendülnek meg bennem önkéntelenül és legelőször a csillagos égre tekintés első, ünnepélyes pillanatában. Ennek csak egyik oka az, hogy én magyar vagyok; másik oka bizonyára az, hogy ezekben a Petőfi-sorokban csakugyan ellenállhatatlan varázs van.

Az „Ideál” című vers pedig, noha túláradoz benne az ifjú költőnek tengernyi érzelemtől feszülő szíve és képzelete, akárhol vetjük is figyelmünket zengő szavainak bőségesen zuhogó sodrába, mindenütt magával ragad bennünket. Gyakorlottabb költőművész ezt a verset rövidebben, egységesebbé komponálta volna. Nekem mégis így tetszik jobban: őszintén, fiatalon, komponálatlanul. A kritikusok azt szokták az ilyen vers hibájául felróni, hogy a részei jobbak, mint az egész. Én azonban annyiszor vagyok hálás az ilyen versért, ahány szép részlete van. És Petőfi pápai „Ideál” versének csupa szép részlete van. Csak egy-kettőt hadd idézzek!

„Messze messze szállnak érzeményim innen,
Óh, a puszta föld! ez nem az én hazám;
Itt a bús valónak hervatag körében
Bájos ajakkal édesen, szelíden
Mi mosolygna rám?

Fenn, elérhetetlen égmagas tetőkön
 Isten szép alakkal rózsafényben áll.
 Mely után epedve küzd a hæv indulat,
 Mely után e szívnek lobogása gyúlad,
 Ott az ideál !"

Ezután a költő még hat szebbnél szebb strófában az ideálhoz szól, aki voltaképpen az idealizmus, a magasztos világfelfogás szimbóluma. Az utolsó strófa, mely szinte Petőfi egész rövid, dicsőséges életének programja, így zeng:

„Vagy ha zárva tőled e világ határa,
 Óh, ha karjaimba jönöd nem szabad,
 Ints, ragadj fel hozzád varázsló erővel,
 Ints, hagyj összeforjni fényed szépségével ! —
 Nélküled, hajh ! élnem kín és kárhozat.“

Nekünk nagyon kell szeretnünk ezt a verset ! Mert ebben Petőfi már itt Pápán, a mi iskolánkban, mint szegény fiatal diák öntudatára jutott magasabbrendű génuszának. Magasabb rendű génusz csak az, mely az ideáloknak szenteli magát, azoknak él s ha kell, azokért hal meg. Aki csak szóval fogadkozik, esküdjik az ideáloknak, az persze nem igazi magasabb rendű génusz. De Petőfi minden szavát mindig beváltotta, még élete árán is. Amit ő ebben a pápai diákkori „Ideál“ versében mondott, az nem volt pusztán szép költői frázis. Abból valóságos élet lett. Rövid, de dicső költői élet. És korai halál lett, de dicső hősi halál. Az ideál valóban intett Petőfinek és felragadta őt magához varázserővel. S ő valóban összeforrott az ideál fényének szépségével.

Ne zavarjon bennünket, ha az esztétikusok Petőfinek diákkori ideálista verseire azt mondják, hogy azok Schiller hatása alatt keletkeztek. Ám legyen úgy. Én

nagyrabecsülöm Schiller költői ideáлизmusát is, de azt tudom, hogy ő, bár a versek szerkezetében tökéletesebb volt, mint a fiatal pápai diák, akire hatott, olyan kiörlő hévvel és erővel mégsem énekelt, mint ez.

Az se tévesszen meg senkit, hogy maga Petőfi a pápai képzőtársulathoz a Pesti Divatlap útján intézett gúnyos köszönetében a „Tavaszi“-ba felvett pápai verseit gyermekes rossz versekül szólja le. Ez csak olyan, mint amikor a szülő a maga fésületlen gyermekét csúnyának, rossznak mondja, de azért nagyon megharagudnék, ha mások mernék ugyanezt mondani az ő szép és jó kis fésületlenéről. Petőfi, aki két-három évvel előbb írta a „Tavaszi“-ban megjelent verseit, mintsem azok az ő előzetes tudta nélkül kiadottak, közben hamarosan elismert nagy költői rangra emelkedett. Már Vörösmarty, Bajza s jóformán minden pesti irodalmi kiválóság csodálattal s nagy várakozással figyelt rá. Nem csoda, ha benne diákkori verseinek váratlan felbukkanása a nagy nyilvánosság elé, azt az aggodalmat keltette, hogy azok tökéletlensége árthat az ő hírnevének. Minthogy pedig ő csak a legjellemesebb s legromlatlanabb szívű férfiú volt, de nem egyúttal a legjobb modorú is, hirtelenében „nagyot ütött botjával“ a saját pápai verseire.

Ma már ez nem baj, csak irodalomtörténeti érdekesség. Azt az igazságot pedig, hogy Petőfi már pápai diákul rátette lábát magas költőkirályi trónjának első lépcsőfokára, annál kevésbé ingathatja meg, mert hiszen ő maga is pápai „Borozó“ versének nyomtatásban megjelenésétől számította költői pályáját.

Hát nincs-e oka Pápanak, ennek a főiskolának, e főiskola minden professzorának és diákjának Petőfi-vel büszkélkedni?

Bizony, az én boldogult apám, aki itt diáktársa, bámulója s nyilvánosságra törekvésében buzdítója és támogatója is volt Petőfinek, haláláig büszke volt rá. Engem is arra tanított, mikor ide adott kisdíáknak, hogy büszke lehetek rá, ha abba az iskolába járhatok, melynek egykor Petőfi is diákja volt. Itt, a Bocsorháznál három esztendeig szintén mindig ugyanezt hallottam. Belém is rögződött, vérré vált bennem kirihatatlanul.

Megvallom, hogy az én írószobám falán, szemben Petőfi arcképével, a pápai képzőtársulattól nyert tagsági oklevelem függ berámázva. Egyéb kitüntető irodalmi diplomáimat tisztelettel fiókomban tartom, de a pápai diákságom bizonyásával, éppen szemben Petőfivel, nyilvánosan büszkélkedem. Néha aztán elképzelem, hogy a Petőfi-kép tekintete a pápai diákdiplomára néz. S ebből a képzelgésemből, a gondolatkapcsolódások során, mindig eljutok ahhoz a kérdéshez: vajjon Petőfi pápai diáksága pusztán véletlenség volt-e, melynek e nagy génusz dicsőségében semmi része, avagy az isteni gondviselés eleveelrendelése, hogy ezt a nagy génuszt a dicsőségéhez elvivő legalkalmasabb útra terelje?

Nehéz e kérdésre felelni, míg nem tisztázzuk azt az általános kérdést, hogy az Isten adta nagy génuszok teljesen függetlenek-e a földi sorstól, melybe kerülnek. Bizonyos-e, hogy minden körülmények közt és minden körülmények ellenére is, a maguk benső őserőinél fogva, egyaránt és egyenlő módon, okvetlenül érvényesülniök kell?

Erre a kérdésre már könnyű felelni. A felelet pedig határozott „nem!” Mert nincs, aki ne tudná, hogy e véges, küzdelmes földi világon több a rügy,

mint a bimbó; a bimbó több, mint a virág; a virág több, mint a gyümölcs — és: „sokan vannak a hivattottak, de kevesen a választottak“.

Ez a kétséget nem tűrő örök törvényszerűség egyenesen ránk kényszeríti a hitet, hogy a választottaknak, vagyis a velük született géniuszuk teljességével dicsően érvényesülőknek nemcsak tehetségük, hanem e tehetség megóvására és kifejlesztésére legalkalmasabb sorsuk is eleve el van rendelve. Ha még oly küzdelmes, keserves is valamely sors, de elviszi a nagy géniuszt a hozzá méltó legnagyobb dicsőséghez, akkor az a sors istenien tökéletes. Abban mindennek úgy kellett történnie, amint történt, mert ha bármilyen másképp történik vala, már hiányzanék valami a tökéletességéből.

Ám képzeljük el, hogy a korán rokkant „sárga pitykés, zöld hajtókás közlegény,“ a tizennyolcesztendő Petőfi nem kerül vala Párára. Mi marad ki-akkor az életéből? Számítsuk fel.

Petőfit sohasem lehel körül ennek az ősi, tősgyökeres, de mégis nyugati magyar városnak atmoszférája, melyben a faji és nemzeti áramlatok az európai művelődés áramlataival egyesülnek. Petőfi soha nem lép be a pápai ókollégiumba, a nemes magyar humanisták puritánul egyszerű, de gazdag szellemi kincseket osztó iskolájába. Soha nem ismer meg olyan típusu professzorokat, mint Bocsor István, Tarczy Lajos és más hasonlókat, akik mellett, hogy nagy tudósok, szabadságszerető erős magyarok s megszemélyesítői annak az egyetlen igaz demokráciának, mely az erkölcsi és értelmi kiváltságot joggal emeli a születés, rang és vagyon kiváltságai fölé. És sohasem ismeri meg Petőfi diáktársakul Jókai Móricot, Kerka-

poly Károlyt, Kolmár Józsefet, Kozma Sándort és a többieket, akik éppen akkortájt alapított képzőtestületük szerény körében szinte ugyanolyan lelkesedéssel lendültek neki a magyar irodalom kultuszának, mint egykor a nemes testőrök Mária Terézia fényes udvarában.

Szóval, minden kimarad Petőfi életéből, még pedig annak legfogékonyabb gyermekifjúi szakából, ami itt Pápán történt vele. Kimarad, amit itt ismert meg, itt tapasztalt, itt tanult. Ami jóakaratot, figyelmet, elismerést itt tanúsítottak iránta. Ami barátságok itt melegítették epedő szívét hű viszontbarátságra. Kimaradnak ami diadalokat itt aratott a képzőtestületben, gyengébb versenytársaitól tán irigyelve, de a legjobbaktól emelve és magasztalva. Kimarad minden, amiért itt lelkesedett s ami lelkesedést és reményt itt keltett... Semmi sem marad meg pápai életéből, még a Griff-vendéglőbeli Thália-oltár papnőjéért fellobbant naiv szerelme s fájó csalódása sem. Még a Fromm zsidónál csapott diák-lakoma sem. De még az a karcer sem, melyben ötödmagával, köztük versei leglelkesebb csodálójával, Kozma Sándorral volt becsukva s melyben az „Öt jómadár“ című bohó szindarabkát rögtönözte és el is játszotta fogolytársaival.

Természetes, hogy mindezekkel együtt, mindezeknél epochálisabb pápai öröme és dicsősége, melyet első nyomtatásban megjelent verse Pápán szerzett neki, szintén elmarad.

Ugyebár, mire végigképzeljük mindezt, úgy éreztük, hogy mindez elképzelhetetlen. Hogy lehetetlen Petőfit Pápától, Pápát Petőfitől elszakítani. De ha magunkra erőszakoljuk is a képtelen feltevést, hogy

Petőfi tüneményes költői pályájából, mely mindössze hét-nyolc esztendőre tehető, éppen az úttörő kezdetnek, az iránytalálásnak kétszer is megtoldott esztendeje nem az lett volna, ami volt — el lehet-e aztán képzelni azt is, hogy egész dicsőséges további pályája mégis szakasztott az lett volna, ami lett?

Nem, nem és nem! Ezt az elképzelést már sehogyan sem tudjuk magunkra erőszakolni. Hiába hisszük, sőt tudjuk, hogy Petőfi rendkívül nagy géniusza Pápa nélkül is épp oly hatalmas lett volna bárhol, bármi korban, akármilyen emberek és viszonyok közt, mint amilyenek a gondviselés alkotta, — az, hogy a pápai kezdet nélkül miként és hova fejlődött volna s elérte volna-e s mily csodás módokon érte volna el a magához méltó dicsőséget: örök, megfeythetetlen titok.

Fényes bizonyosság ellenben, hogy Petőfi nagy géniusza a legtökéletesebb dicsőséget érte el azzal a küzdelmes, de éppen a géniusz kifejlődésére és megdicsőülésére eleveelrendelt sorssal, melynek Pápa is eleve elrendelt fontos forduló pontja volt. Itt fordult az ifjú ide-oda tévelygő bizonytalan útja az egyenes, biztos, magasba vivő költői pályájába.

Igen! itt Pápán bontotta ki szárnyait Petőfi. Innen ragadták azok mindig fel, fel, mindig feljebb, az egek felé.

Itt kezdődött a dicsősége, amely minden magyar részére ünnepi évvé avatja a folyó esztendőt, születésének századik évfordulóját.

A mai nap is, március idusa, melyen mi, az ő egykori iskolájának új nemzedékei, büszkén ünnepeljük őt, a magyar történelemben örökre az ő dicsőségének egyik nagy és szent napja. Nem ez a nap tette

Őt dicsővé, — ő tette dicsővé ezt a napot. Ezen a napon zengte ő, röptében már igen magasra emelkedve, a „Talpra magyar“-t.

Aztán még magasabbra lendült. Már nem is mint dalos madár, hanem mint harci sas. Repült, repült oda, hol a dalt elnyeli „az acéli zörej, a trombita hangja, az ágyudörej . . .“ A magyar költő dicsősége már teljes. Ime, már ott küzd, ledobva lantját, karddal kezében a hazáért! A nagy magyar költő már nagy magyar hős. Ez már több, mint dicsőség; ez maga a megdicsőülés. Mind közelebb, közelebb az éghez, ott sejti még a szem a fenséges tűneményt. Egyszerre elvakúl az emberi szem. Valamely óriási fényözn csapott rá s nem látja többé a költőt, a hőst.

Hová lett? — Meghalt? . . . Ki látta őt holtan valaha? . . .

Senki!

Nem halt meg. Isten hajolt le érte a megnyíló égből s felölelte az örök fénybe, a halhatatlanságba, hogy eleveelrendelt sorsa beteljesedvén, tökéletes legyen. Hogy mi annál áhítatosabban dicsőítsük mythikus költő hősünket, itt Pápán és a magyar hazában mindenütt!

